

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΣΥΝΟΔΙΚΑ

VII

Β' ΠΡΟΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΑΝΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ
(Σαρπεζύ, 3-12 Σεπτεμβρίου 1982)

ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ
CHAMBÉSY – ΓΕΝΕΥΗΣ 1994

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΛΗΞΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΕΩΣ (Κυριακή, 12 Σεπτεμβρίου 1982)

Τὴν ἐπομένην, Κυριακὴν, 12ην Σεπτεμβρίου 1982, ἐτελέσθη, ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Διασκέψεως, ἐν συλλειτουργίᾳ τῶν Ἀρχηγῶν τῶν Ἀντιπροσωπειῶν ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν Παύλου τοῦ ἐν Σαμπεζῦ τῆς Γενεύης Πατριαρχικοῦ Σταυροπηγίου, ἡ Θεία Λειτουργία, προεξάρχοντος τοῦ Προέδρου τῆς Διασκέψεως Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνας κ. Μελίτωνος, καὶ συλλειτουργούντων τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Ἀζώμης κ. Πέτρου, Ὄρους Λιβάνου κ. Γεωργίου, Πέτρας κ. Γερμανοῦ, Ἐπισκόπου Σουμαδίας κ. Σάββα, Μολδαβίας καὶ Σουστάβας κ. Θεοκτίστου, Στάρας Ζαγοράς κ. Παγκρατίου, Πάφου κ. Χρυσοστόμου, Κίτρους κ. Βαρνάβα, τοῦ Ἐπισκόπου Γκτάνσκ καὶ Μπιελιστόκ κ. Σάββα, Μητροπολίτου Πράγας καὶ πάσης Τσεχοσλοβακίας κ. Δωροθέου καὶ τοῦ Θεοφιλ. Ἐπισκόπου Ἰοάννου κ. Ἀλεξίου, ἅτε δὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας Φιλλανδίας Σεβ. Μητροπολίτου Ἐλισακίου κ. Ἰωάννου ἀναχωρήσαντος τὴν προτεριαίαν λόγῳ ἐπιχειρήσεως ἀπασχολήσεως (*Παράρτημα 2: Τάξις Ἀρχιερατικῆς Συλλειτουργίας*). Εἰς τὸ τέλος τῆς Θείας ταύτης Λειτουργίας ὁ Σεβ. Πρόεδρος τῆς Διασκέψεως, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα, ἐξεφώνησε τὴν ἑξῆς ὁμιλίαν.

«Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί,

Ἡ ὁμιλία αὕτη ἀπευθύνεται ὄχι πρὸς τὴν Προσυνδικὴν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν, ἀλλὰ πρὸς σᾶς, τοὺς ἀγαπητοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς, ποὺ ἀντιπροσωπεύετε ἐδῶ αὕτην τὴν στιγμὴν τὸ εὐσεβὲς πλήρωμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας.

Ἐνώπιόν σας, μαζί σας, ἀνοίξαμε αὕτην τὴν Διάσκεψιν, μαζί σας, ἐνώπιόν σας, καὶ τὴν κατακλείομεν.

Καὶ τὴν κατακλείομεν τὴν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν μὲ πανορθόδοξον εὐχαριστικὴν σύναξιν, μὲ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου.

Αὕτη ἡ Θεία Λειτουργία μας, ποὺ τελεῖται ἀπὸ τὸν κανονικὸν ὀρθόδοξον ἐπίσκοπον, ἢ κατὰ ἐξουσιοδότησίν του ἀπὸ τὸν κανονικὸν ὀρθόδοξον ἱερέα, ἡ κοινωμία μας εἰς τὴν Εὐχαριστίαν, εἶναι τὸ θεμέλιον καὶ τὸ κορυφωμα, εἶναι τὸ ἅπαν τῆς Ὁρθοδοξίας μας.

Μὲ αὕτην ἐκφράζεται ἡ ὀρθὴ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἡ κανονικὴ τάξις τῆς Ἐκκλησίας μας. Αὕτη συμπληρῶναι καὶ ὀλοκληρῶναι καὶ ὑπερβαίνει κάθε πανορθόδοξον συνάντησιν καὶ σύσκεψιν καὶ διάσκεψιν. Αὕτη εἶναι ὁ στέφανος τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Καὶ ὅταν αὐταὶ αἱ Σύνοδοι δὲν συγκροτοῦνται, καὶ ὅταν Πανορθόδοξοι Διασκέψεις δὲν πραγματοποιοῦνται, ἡ Ὁρθοδοξία συνεχίζει τὴν λειτουργίαν τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Μιάς, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεώς μας. Συν-

εχίζει τὸ κήρυγμα τῶν δύο πηγῶν τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, καὶ εὐαγγελίζεται εἰς τὸν κόσμον τὸν Λυτρωτὴν του, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μὲ αὕτην τὴν Θείαν Λειτουργίαν.

Ὅ,τι ἐτελέσαμεν εἰς τὴν Διάσκεψίν μας καὶ ὅ,τι παρελείψαμεν, τὴν καλὴν πρόθεσιν καὶ τὴν ἀδυναμίαν μας, τὴν θλίψιν καὶ τὴν ἐλπίδα μας, ὅλα τὰ προσεκομίσαμε σήμερα μαζί μὲ τὰ τίμια δῶρα καὶ τὰ καταθέσαμεν εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ παρεκαλέσαμε τὸν Κύριον, ποὺ ἦλθε καὶ εἶναι ἐδῶ ὀλόσωμος ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον, νὰ τὰ μετουσιώσῃ εἰς ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὅποιαν Ἐκεῖνος ἴδρυσε μὲ τὸν Τίμιόν Του αἷμα, τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας.

Καὶ ἐτελέσαμεν τὴν Ἱεουργίαν αὕτην ἐν τῇ κοινωμίᾳ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῇ κοινωμίᾳ τοῦ πιστοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Τοῦτο εἶναι θαυμαστὸν πλήρωμα λειτουργικῆς ἐνότητος ποὺ θαυμαστῶς ἐκφράζει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἐνιαῖον τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἀδελφοί,

Πρώτιστα αὐτὸ τὸ ἐνιαῖον τῆς Ὁρθοδοξίας ἦτο τὸ κύριον μέλημά μας νὰ ἐκφράσωμεν εἰς αὕτην τὴν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν, μαζί σας, ἔτσι ὅπως εἴμεθα ἐδῶ μαζί σας, ὄχι χωρὶς τὴν κατανόησίν σας καὶ τὴν γνώμην σας, ὄχι ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητά σας καὶ τὰ προβλήματά σας.

Αὐτὰ ποὺ λέγω τώρα, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν διατυπώνονται ὡς ἑξῆς: ἐνότις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ συνείδησις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (ὅπου μέσα εἰς τὸν ὄρον Ἐκκλησία περικλείεται ὅλη ἡ ἔννοια, δηλαδὴ περικλείσθε καὶ σεῖς, τὸ πλήρωμά της).

Ἀδελφοί μου ἀγαπητοί,

Δὲν πρόκειται νὰ σᾶς ἀπασχολήσω ἐδῶ τώρα μὲ τὰς λεπτομερείας τῶν ἐργασιῶν τῆς Διασκέψεώς μας. Αὐτὰ θὰ τὰ πληροφορηθῆτε ἀπὸ τὸ Ἀνακοινωθὲν ποὺ ἐξεδόθη χθὲς καὶ ἀναφέρει λεπτομερῶς καὶ τὰ θέματα καὶ τὰς ἀποφάσεις μας.

Ἐκεῖνο ποὺ θεωρῶ ἀπαραίτητο καὶ ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς μεταδώσω ἀμέσως μετὰ τὴν Διάσκεψιν εἰς τὴν πρώτην αὕτην ἐδῶ συνάντησιν καὶ ἐπικοινωνίαν της μὲ σᾶς, τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τοῦτο: ὅτι ἐδῶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην φορᾶν, αὕτην τὴν φορᾶν, ὀλοφάνερα ἐσυνειδητοποιήσαμεν ὡς ποιμαίνουσα καὶ διοικοῦσα Ἐκκλησία ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προοδεύσωμεν πρὸς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον, πρώτον, χωρὶς ἀρρηκτὴ ἐνότητα τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ, δεύτερον, χωρὶς νὰ σᾶς συμβουλευθοῦμεν, χωρὶς νὰ ἔχουμε τὴν γνώμην σας.

Ἐδῶ, αὕτην τὴν φορᾶν, πέραν ἀπὸ τὰς μετρίοφρονας ἐκκλησιαστικὰς μας ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς ἡμερησίας διατάξεως, ἐκάναμε τὴν σπουδαιότεραν ἀνακάλυψιν ὅτι ὑπάρχετε καὶ σεῖς, τὸ πλήρωμα, ὄχι βέβαια μὲ τὴν ἔννοιαν τῶν ὀλίγων πολὺ εὐσεβῶν ἀνθρώπων, ποὺ τοὺς ἀξίζει κάθε σεβασμός, κάθε τιμὴ καὶ κάθε ἐπαινος, ἀλλὰ ὅτι ὑπάρχετε καὶ σεῖς, τὸ πλήρωμα,

μὲ τὴν πλήρη ἔννοιαν, σὲς ὄλοι πού σᾶς ἐβαπτίσαμε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, καὶ μετὰ δὲν σᾶς ἐκατηχίσαμε, περιορισθέντες εἰς τὸ πιστεῦν τοῦ ἀναδόχου, ἀλλὰ σᾶς ἐγκαταλείψαμε εἰς τὴν τύχην σας. Καὶ εἶπαμε. Δὲν τὸ λέγω ἐγώ. Τὸ λέγει τὸ νόημα τῆς Διασκέψεως, τὸ λέγει τὸ πνεῦμα τῆς Διασκέψεως: νὰ σᾶς ζητήσουμε συγγνώμην.

Αὐτὸ εἶναι σπουδαία ἀνακάλυψις καὶ σπουδαῖο ξεκίνημα. Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ. Διὰ τοῦτο ἀκόμη εἶπαμε ὅτι πρέπει νὰ ἀρχίσουμε διάλογον μαζί σας. Ὅχι ἓνα γενικὸν καὶ ἀόριστον διάλογον. Ἄλλὰ διάλογον ποιμένος καὶ ποιμνίου σὲ κάθε τόπο, δηλαδὴ σὲ κάθε ἐνορία, σὲ κάθε χωριό, σὲ κάθε πόλιν, σὲ κάθε Μητρόπολι, σὲ κάθε Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία. Διάλογο ἀπὸ τὰς ρίζας πρὸς τὰ ἐπάνω. Αὐτὴ ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι εἶναι ἡ εὐθύνη μας, τῶν ποιμένων, τῶν ἐπισκόπων.

Ὅλα αὐτὰ πού σᾶς λέγω τώρα εἶναι ὄχι ἡ ἐρμηνεία ἀλλὰ ἡ συνοπτικὴ ἔκφρασις τοῦ πνεύματος, τοῦ πράγματος, τῆς Διασκέψεως. Θὰ τὸ διαπιστώσετε ὅταν θὰ δημοσιευθοῦν τὰ Πρακτικά.

Τὴν τεχνικὴν τοῦ διαλόγου, τὴν μέθοδον του, θὰ τὴν μελετήσῃ καὶ θὰ τὴν φροντίσῃ κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία καὶ κάθε υπεύθυνος ποιμὴν. Ὅμως κανεὶς μας δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀγνοήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐποχῆς μας εἰς τὴν μεθοδολογίαν τῶν διαλόγων. Κανεὶς μας δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀγνοήσῃ — πλὴν ἐκείνων πού ἔχουν αὐταρέσκειαν καὶ αὐτάρκειαν καὶ ἐπιμένουν νὰ παραμένουν ὑπὸ ὑάλινον κώδωνα, ἢ μέσα εἰς τὸ ὄχυρον τῆς ἀνασφαλοῦς ἀσφαλείας τοῦ παραδεδομένου, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι αὐτὸ ὑπαγορεύει τὸ συμφέρον των, αἱ σκοπιμότητες καὶ αἱ ἐπιδιώξεις των. —, κανεὶς μας, λέγω, δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀγνοήσῃ σ' ἓνα οὐσίωδους σημασίας διάλογο τὴν σπουδαιότητα τῆς θέσεως δύο ἀποφασιστικῶν θεσμῶν πού διαμορφώνουν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον τὴν κοινὴν γνώμην, δηλαδὴ τοῦ θεσμοῦ τῶν δημοσίων σχέσεων καὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν μέσων μαζικῆς πληροφορήσεως.

Κατέρχομαι ἀπὸ ἀνάγκην εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτὰς πρῶτον διὰ νὰ ὑπενθυμίσω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς τοὺς ἀδελφούς μου συμποιμένας μέσα εἰς τὸν ἄλλον τῆς Ὁρθοδοξίας ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὠρισμένον ἐκ τῶν συνέδρων τῆς Διασκέψεως μὲ πολὺν ρεαλισμὸν καὶ παρρησίαν ἀπεκάλεσαν νεομессαϊωνικὴν ἀντίληψιν καὶ τρόπον ἀντιμετωπίσεως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν αἰτημάτων τῆς ἐποχῆς μας. Ποιάς δὲ ἐποχῆς; Μιάς ἐποχῆς πού ὅλα ἀμφισβητοῦνται, ὅλα προκαλοῦνται, ὅλα συζητοῦνται καὶ ὅλα διακυβεύονται. Μιάς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀντίχριστος χρησιμοποιεῖ ὄλην αὐτὴν τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν ἀξιοποιεῖ μὲ σατανικὴν μέν, ἀλλ' ὅμως εὐφυΐαν, μέχρι τοῦ εὐφυστάτου σημείου ἀξιοποίησεως τοῦ ποδοσφαιρικῶν γηπέδου. Ποιὸς ἐπίσκοπος ἀπὸ ἡμᾶς κατῴρθωσε νὰ συλλάβῃ αὐτὸ τὸ μυστικὸν τοῦ ποδοσφαιρικῶν γηπέδου; Καὶ ποιὸς κατῴρθωσε νὰ στρέψῃ τὸν πόλον τῆς ἔλξεως ἀπὸ τοῦ γηπέδου τούτου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν του; Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἐρώτημα εἶναι τοῦτο: ποιὸς ποιμὴν ἐνδιαφέρθηκε καὶ ἀσχολήθηκε καὶ ἐργάσθηκε, ὥστε

νὰ κερδίσῃ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ αὐτὰ τὰ εἶδωλα τῆς συγχρόνου κοινῆς γνώμης, τοὺς ποδοσφαιριστάς, καὶ νὰ τοὺς μετατρέψῃ, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ γήπεδον, σὲ ἀποστόλους καὶ κήρυκας;

Ἄλλὰ, ἀδελφοί, δὲν θὰ μοὶ ἀρκέσῃ ὁ χρόνος διὰ νὰ διηγηθῶ τὸν νεομессαϊωνισμὸν μας.

Αὐτὰ ὡς μῆνυμα τῆς Διασκέψεώς μας.

Καὶ τώρα ἔρχομαι εἰς τὸ δεύτερο σημεῖο τῆς ὁμιλίας μου, εἰς τὸ μῆνυμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πού εἶναι κοφτερὸς περισσότερο ἀπὸ κάθε κοφτερὸ μαχαίρι (πρβλ. Ἐβρ. 4,12), μαχαίρι ὄχι θανατηφόρο, ἀλλὰ σωστικῆς ἐχειρήσεως, μαχαίρι χειρουργοῦ.

Λέγει, λοιπόν, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πού ἀκούσαμε σήμερον κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν περικοπὴν τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου μὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ στόμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ: «οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ» (Ἰω. 3,17).

Λέγει, λοιπόν, ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ Θεὸς δὲν μὲ ἔστειλε ἐμένα, τὸν Υἱὸν του, διὰ νὰ σᾶς κρίνω καὶ νὰ σᾶς καταδικάσω, ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς σώσω. Ὅχι μόνον σᾶς, ἀλλὰ ὄλον τὸν κόσμον, ὄλον τὸν κόσμον νὰ μὴ τὸν κρίνω, νὰ μὴ τὸν καταδικάσω τώρα, ἀλλὰ τώρα νὰ τὸν σώσω.

Ἐμεῖς παρερμηνεύσαμε τὴν πρώτη αὐτὴ παρουσία τοῦ Κυρίου εἰς τὸν κόσμον ὡς παρουσία κρίσεως, κατακρίσεως καὶ καταδίκης. Καὶ ἐγίναμεν ὡς κήρυκες τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου Του τοῦ βασιλέως βασιλικώτεροι, τοῦ Χριστοῦ χριστότεροι, ἐγίναμε περισσότεροι κριταὶ καὶ ὀλιγώτερον εὐαγγελιστὰ σωτηρίας. Καὶ ἐδρέψαμε τοὺς καρπούς: εἴμεθα ὑπὸ τὴν κρίσιν ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἐκρίναμεν. Ἡμεῖς, ὄχι ὁ Κύριος. Διότι ὁ λόγος Του εἶναι ὁ ἴδιος. Σαφῆς καὶ ἀναλλοίωτος: ἐγὼ δὲν ἤλθα διὰ νὰ σᾶς κρίνω, ἤλθα διὰ νὰ σᾶς σώσω.

Ἡ πρώτη Του παρουσία εἶναι παρουσία σωτηρίας καὶ ὄχι κρίσεως. Βέβαια, θὰ ἔλθῃ καὶ ἡ δευτέρα παρουσία Του. Ἐκεῖνη θὰ εἶναι ἡμέρα κρίσεως ὄλων μας.

Δὲν αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπεκταθῶ σὲ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ τοῦ δευτέρου εὐαγγελικοῦ μηνύματος. Εἶναι τόσο καθαρὸ, τόσο ἀπλό, τόσο ἐπιγραμματικὸ, τόσο δυνατὸ καὶ τόσο κοφτερὸ πού πράγματι μᾶς καθαρίζει, μᾶς θεραπεύει καὶ μᾶς δίδει τὴν ὑγείαν πού ἔρχεται ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐγγείρησι τοῦ καρκίνου.

Αὐτὸ εἶναι ἓνα μῆνυμα καὶ ἓνα κήρυγμα γενικὸ πού ἀπευθύνεται πρὸς τὸν κάθε Χριστιανό, τὸν κάθε πιστό, τὸν κάθε ἄπιστο, τὸν κάθε ἄνθρωπο.

Ἐδῶ, εἰς τὴν περίπτωσίν μας, αὐτὸς ὁ τόσο γλυκὺς, ὁ τόσο ἀνακουφιστικὸς, ἀλλὰ καὶ τόσο φοβερὸς λόγος τοῦ Χριστοῦ συμπληρῶνει τὰς ἀποφάσεις τῆς Διασκέψεώς μας, τὰ ἀποτελέσματά της, τὸ πνεῦμά της, καὶ δίδει εἰς ὄλους ἐκείνους πού καλοῦνται νὰ μεταφέρουν τὸ μῆνυμα τῆς Διασκέψεως εἰς τὸν κόσμον τὴν βαθυτέραν διάστασιν τοῦ μηνύματος, δίδει τὴν κατεύθυνσιν

διὰ τὴν ἐφαρμογὴν ὅτι ὅλα πρέπει ὄχι νὰ ἐμπνευσθοῦν καὶ νὰ ὀδηγηθοῦν ἀπὸ πνεῦμα καὶ διάθεσιν κρίσεως καὶ ἐπικρίσεως καὶ κατακρίσεως, ἀλλὰ ὅλα νὰ ὑπηρετήσουν καὶ νὰ στοχεύσουν τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου ὅλου εἰς δόξαν Θεοῦ. Ἄμην».

Ἐπηκολούθησε δεξίωσις καὶ εἶτα γεῦμα ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Κέντρῳ, μεθ' ὃ ἐλήφθη ἡ ἀναμνηστικὴ φωτογραφία τῆς Διασκέψεως καὶ οἱ σύνεδροι ἤρξαντο ἀναχωροῦντες καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια.